

OBHOSPODAROVANIE LEŠA V NP SLOVENSKÝ RAJ – NASTAVENIE MANAŽMENTOVÝCH OPATRENÍ

Michal Tomčík • Tomáš Dražil

Tomčík, M., Dražil, T.: Forest management in the Slovak Paradise National Park – setting management measures. APOL, 2022, vol. 3, no. 2, p. 150–156.

Abstract: The article describes the basic characteristics of the territory of the Slovak Paradise National Park, characterizes the specifics of territory management resulting from the Care Program for the Slovak Paradise National Park for the period 2016–2025, and discusses the adopted system and management measures aimed at achieving goals with a focus on forestry activities.

Key words:

Úvod

Ochrana prírody Slovenského raja sa datuje od r. 1964, kedy tu bola vyhlásená chránená krajinná oblasť, ako prvá vo vtedajšom Československu. Národný park Slovenský raj bol vyhlásený v roku 1988. Dňa 15. decembra 2015 Nariadením vlády SR, ktorým sa vyhlasuje Národný park Slovenský raj, jeho zóny a ochranné pásmo bol národný park vyhlásený nanovo. Od 1. apríla 2022 nadobudla Správa Národného parku Slovenský raj podobu príspevkovej organizácie v pôsobnosti Ministerstva životného prostredia ako samostatnej právnickej osoby vďaka novele zákona č. 543/2002 o ochrane prírody a krajiny, ktorá bola Národnou radou SR schválená dňa 14. decembra 2021. S nadobudnutím právnej subjektivity začal náročný proces sfunkčnenia novovzniknutého samostatného subjektu spravujúceho všetky lesné pozemky a časť iných pozemkov vo vlastníctve Slovenskej republiky na území Národného parku Slovenský raj. Nevyhnutnou súčasťou sfunkčnenia novej podoby národného parku je množstvo reformných procesov v maximálnom rozsahu zohľadňujúcich špecifiká a poslanie národného parku.

Charakteristika územia

Prírodné pomery

Výmera Národného parku Slovenský raj dosahuje celkovú plochu 19 414 ha. Ochranné pásmo má výmeru 5 475 hektárov a nachádza sa v druhom stupni ochrany. Národný park Slovenský raj je svojráznym a výnimočným územím Západných Karpát. Územie sa rozprestiera v severovýchodnej časti Slovenského rudohoria. Charakterizuje ho unikátna krasová krajina s množstvom planín, kaňonov, priepastí a roklín, ale taktiež bohatstvom podzemných krasových javov. Doteraz je známych takmer 700 jaskýň. Rieka Hornád na severe a rieka Hnilec na juhu vytvorili mohutné skalné kaňony. Menšie toky vymodelovali v pôvodnom masíve Slovenského raja viac ako dvadsať úzkych skalných roklín a tiesnín, so strmými skalnými stenami, perejami a vodopádmi.

Územie je mimoriadne bohaté z hľadiska biodiverzity. Známych je takmer 1 000 druhov vyšších rastlín, z toho 117 druhov je zapísaných v národnom Červenom zozname. Zistených bolo 72 druhov živočíchov európskeho významu a 122 druhov národného významu. Žije tu vyše 2 000 druhov motýlov, 400 druhov chrobákov, 350 druhov dvojkrídlencov, vyše 180 druhov hlístovcov, 150 druhov mäk-

kýšov. Sú tu zastúpené všetky veľké šelmy – medveď hnedý, vlk dravý a rys ostrovid a z vtákov vzácny hlucháň hôrny. Veľké množstvo podzemných priestorov poskytuje vhodné podmienky pre netopiere, ktorých sa tu vyskytuje 18 druhov. Vysokú biodiverzitu reprezentujú ucelené komplexy lesných, skalných, lúčnych a mokraďových biotopov, s preukázaným výskytom 32 biotopov európskeho významu a 9 biotopov národného významu. Kopanecké lúky patria medzi druhovo najbohatšie rastlinné spoločenstvá na celom svete, na 0,25 m² rastie 54 druhov vyšších rastlín.

Najrozšírenejšou lesnou formáciou sú vápnomilné bukové lesy spoločne s bukovými a jedlo-bukovými kvetnatými lesmi, kde dnes evidujeme okolo 300 ha pralesovitých fragmentov. Osobitne významné z celoslovenského pohľadu sú veľkoplošné porasty endemických reliktných vápnomilných borovicových a smrekovcových lesov na skalných hrebeňoch, rázsochách a strmých balvanitých svahoch. V nive Hnilca sa nachádza v rámci Slovenska jedna z najlepšie vyvinutých a zachovaných horských prítlačných jelšín. Čo sa diverzity týka, lesné porasty vápencových bučín, reliktných borín a sutinových lesov patria medzi druhovo najbohatšie v rámci Slovenska.

Nadmorská výška územia sa pohybuje od 500 m n. m. (Hornádska kotlina) na severe, po 1 270 m n. m. (Ondrejisko) na juhu a 1 545 m n. m. (Predná hoľa) na západe územia. Podľa najnovšej klasifikácie (Kol., 2002) patrí celé územie s výnimkou severne položených častí Hornádskej kotliny do mierne chladného a veľmi vlhkého okrsku s priemernou júlovou teplotou 12 – 16 °C. Prevládajúcimi materuskými horninami pôd Slovenského raja sú vápence a dolomity, čo predpokladá prevahu rôznych podtypov rendzín. Produkčnejšie sú pôdy zo skupiny kambizemí.

Na území Národného parku Slovenský raj je zastúpených päť lesných vegetačných stupňov („lvs“) z ôsmich existujúcich. Sú to: 3. dubovo-bukový, 4. bukový, 5. jedľovo-bukový, 6. smrekovo-bukovo-jedľový a 7. smrekový. Z radov trofnosti sú zastúpené všetky: kyslý, prechodný z kyslého do živného, živný, prechodný zo živného do nitrofilného, nitrofilný a rad zvláštneho rázu – vápencový. Najviac zastúpeným lvs je 5. jedľovo-bukový lvs, zaberá takmer 80 % porastovej plochy národného parku. Hlavnými drevinami sú buk a jedľa, na suťovitých lokalitách sa významne uplatňujú cenné listnáče, predovšetkým javor horský.

História lesníckej činnosti na území NP Slovenský raj

Celé územie Národného parku Slovenský raj bolo v minulosti využívané predovšetkým lesníckou činnosťou, pretože lesy tvoria takmer 90 % pôdneho fondu.

V 18. a 19. storočí patrili lesy šľachte, kde bolo lesnícke obhospodarovanie vrátane hospodárskej úpravy lesov na vysokej produkčnej úrovni (obzvlášť na panstve Coburgovcov).

V r. 1928 prevzal majetky kniežaťa Coburga a neskôr aj ostatnej šľachty do správy štát. Niektoré časti tohto majetku sa prideliť zámienou okolitým obciam a tiež Spišskému biskupstvu. Po r. 1948 boli postupne lesy urbárske, súkromné a mestské lesy dané do užívania štátu. Po vyhlásení Chránenej krajiny oblasti Slovenský raj v r. 1964 nastalo obmedzenie v hospodárskej činnosti. Hospodárska činnosť bola vylúčená zo všetkých maloplošných chránených území a ťažba dreva bola obmedzená aj v lesoch ochranných. Čiastočné výnimky boli udeľované v prípade vetrových kalamít. Ochranné lesy majú preto nielen vhodné drevinové zloženie, ale aj priaznivú etážovú, pomeštné až výberkovú štruktúru. Extrémne prírodné podmienky a ťažká dostupnosť výrazne obmedzili lesohospodárske využívanie územia. Vďaka nim má však väčšina porastov Slovenského raja prirodzené drevinové zloženie a dodnes sa tu zachovalo niekoľko fragmentov pralesa, respektíve takmer nenarušeného prírodného lesa.

Zdravotný stav lesov

Zdravotný stav porastov na území národného parku sa odvíja v prvom rade od ich drevinovej skladby. Všeobecne k slovenskému priemeru v podobných podmienkach (nízka a stredná vysočina) môžeme konštatovať že je dobrý, čo jednoznačne vyplýva z vysokého stupňa pôvodnosti väčšiny porastov. Listnaté porasty sú poškodzované podstatne menej (odhliadnuc od celoslovenských reálií s brestom a ja-

seňom). Problémy sú hlavne v lokalitách, kde pôvodné dreviny boli nahradené smrekom (monokultúry na nepôvodných stanovištiach sa nachádzajú najmä v okrajových častiach parku a mimo karbonátov) a vplyv škodlivých činiteľov je tu výraznejší. Lokálne park postihujú snehové či veterné kalamity rôzneho rozsahu, na ktoré často nadväzujú biotickí škodcovia. V posledných 25 rokoch vidíme zvýšený trend odumierania smrečín aj v lokalitách ich prirodzeného výskytu (6. a 7. lvs, respektíve inverzné porasty s prevahou smreka v údolí Hnilca). Pod vplyvom klimatických zmien (extrémne kolísanie zrážok a teplôt vo vegetačnom období) a lokálnych špecifik sa v posledných desaťročiach vytvorili vhodné podmienky pre šírenie a kalamitné premnoženie podkôrneho hmyzu a do určitej miery aj podpňovky, ktoré sú najvýznamnejšími biotickými škodlivými činiteľmi. Poškodenie ostatnými biotickými škodcami je významné v následných porastoch, ktoré vznikajú zalesňovaním kalamitných plôch. Tieto sú okrem buriny veľmi výrazne atakované aj zverou škodami miestami väčšieho rozsahu ovplyvňujúcim životaschopné prirodzené zmladenie najmä jedle a cenných listnáčov.

Staršie jedliny síce dlhodobo vykazujú pomerne vysoký stupeň poškodenia (najmä čo sa týka defoliácie), ale napriek tomu sú relatívne stabilné, ich odumieranie je veľmi pomalé a na rozdiel od smreka sú schopné aj čiastočnej regenerácie. Netreba zabúdať na výrazný tlak imisií v minulosti (región Spiša bohatú banícku a hutnícku históriu), ktorého následky sa pravdepodobne prejavujú cez kumuláciu reziduí v pôde dodnes.

Turistický ruch – hlavný fenomén územia NP Slovenský raj

Rokliny Slovenského raja boli objavované v posledných rokoch 19. storočia. Samozrejme neboli vybavené žiadnymi sprístupňovacími zariadeniami. V 30. rokoch minulého storočia sa začala v podstate prvá etapa cieľavedomého sprístupňovania exponovaných miest v roklinách. Po ukončení II. svetovej vojny dochádza k obnove sprístupňovacích technických zariadení na všetkých exponovaných prechodoch v celom Slovenskom raji. Práce boli vykonávané maximálne citlivým prístupom, v snahe zaistiť čo najväčšiu bezpečnosť pre stále narastajúci počet návštevníkov. Slovenský raj z hľadiska cestovného ruchu patrí medzi najatraktívnejšie územia Slovenska. Najznámejšie a najviac navštevované sú sprístupnené rokliny, kaňony a Dobšinská ľadová jaskyňa. Tradičnou, najčastejšou a najpriateľnejšou formou návštevy územia je pešia turistika. Okrem pešej turistiky sú vykonávané návštevníkmi hlavne rekreačné aktivity ako cykloturistika, skalolezenie, lyžovanie, člňkovanie, jazda na koni a v poslednom období lezenie ľadopádov. V súčasnosti ma územie NP Slovenský raj priemernú ročnú návštevnosť na úrovni 700 tisíc návštevníkov z mnohých krajín sveta.

Špecifiká správy územia vyplývajúce z Programu starostlivosti o NP Slovenský raj pre obdobie 2016 – 2025

Územie Národného parku Slovenský raj sa člení na zóny A, B, C a D (pozri tab. 1). K zabezpečeniu cieľov ochrany slúži podrobnejšia diferenciacia územia národného parku na ekologicko-funkčné priestory a zóny. Ekologicko-funkčné priestory („EFP“) sú vymedzené na základe zoskupenia ekologicky príbuzných biotopov a ich rovnakého ekologického a socioekonomického hodnotenia. EFP je charakterizovaný homogenitou ekologických podmienok a jednotným funkčným zameraním z hľadiska cieľov ochrany prírody, pričom je v území priestorovo opakovateľnou jednotkou s podrobne určeným typom základnej starostlivosti. Na území Národného parku Slovenský raj sa vyčleňuje 7 ekologicko-funkčných priestorov.

Tabuľka 1. Prehľad zón, stupňov ochrany a vlastníctva, stav k 1. 1. 2021 Zdroj: Správa NP Slovač, Leskovjanský, M.
Table 1. Overview of zones, degrees of protection and ownership, status as of January 1, 2021. Source: Administration of Slovenský národný park, M. Leskovjanský

Stupeň ochrany	Zóna C – 3. stupeň ochrany		Zóna B – 4. stupeň ochrany		Zóna A – 5. stupeň ochrany	
	ha	% z celkovej výmery	ha	% z celkovej výmery	ha	% z celkovej výmery
Neštátni vlastníci	4 326,69	22,29	165,91	0,85	2 204,58	11,36
Lesy SR OZ Prešov	4 488,52	23,12	220,4	1,14	2 069,63	10,66
Lesy SR OZ Rožňava	2 943,29	15,16	117,88	0,61	346,94	1,79
Lesy SR OZ Beňuš	426,4	2,20	0	0,00	3,54	0,02
Spolu lesné pozemky	12 184,90	62,76	504,19	2,60	4 624,69	23,82

Zóna A

Do Zóny A zaraďujeme EFP 1 – Lesy a nelesné biotopy ponechané na samovolný vývoj.

Ide o časti územia národného parku, ktoré predstavujú pôvodné alebo ľudskou činnosťou málo pozmenené biotopy, kde cieľom ochrany je zabezpečenie priaznivého stavu týchto biotopov alebo druhov ochranou prirodzených procesov. Základný rámec opatrení: ponechanie biotopov na nerušený, samovolný vývoj, bez intervencie človeka. V zóne A platí 5. stupeň ochrany¹.

Zóna B

Do Zóny B zaraďujeme EFP 2 – Lesy v prebudove na prírodný les.

Časti územia národného parku, ktoré predstavujú ľudskou činnosťou pozmenené lesné biotopy kde cieľom ochrany je zabezpečenie priaznivého stavu týchto biotopov dlhodobou rekonštrukciou porastov na stav blízky prírode (prírodný les) najneskôr v horizonte 30 rokov a následné preradenie plôch do zóny A. Základný rámec opatrení: osobitný režim hospodárenia – aktívne rekonštrukčné zásahy, s cieľom zlepšiť drevinové zloženie a štruktúru porastu na stav čo najbližších prírodnému lesu prostredníctvom prírode blízkeho hospodárenia². V zóne B platí 4. stupeň ochrany³. Špecifický spôsob obhospodarovania lesov predstavuje revolučný koncept v podmienkach slovenských národných parkov inšpirovaný prácou doc. Vršku v českom NP Podyjí. V Slovenskom raji sa realizuje sa od r. 2016.

Zóna C

Do Zóny C zaraďujeme EFP 3 – Lesy s extenzívnym trvalým hospodárením, EFP 4 – Trvalé trávne porasty s extenzívnym využitím, EFP 5 – Trvalé trávne porasty v rekonštrukcii, EFP 6 – Ostatné nelesné biotopy s extenzívnym využitím a časť EFP 7 – Antropogénne biotopy.

Časti územia národného parku, ktoré predstavujú biotopy výrazne ovplyvnené činnosťou človeka, kde cieľom ochrany je zabezpečenie priaznivého stavu týchto biotopov alebo druhov pri trvalom využití územia na lesnícke alebo poľnohospodárske činnosti a v prípade stredísk cestovného ruchu je cieľom ochrany zachovanie prírodného charakteru týchto lokalít. Základný rámec opatrení: prírode blízke obhospodarovanie lesných biotopov a nelesných s uplatňovaním citlivých spôsobov obhospodarovania lesov a trvalých trávnych porastov s dôrazom na zachovanie ich diverzity. V zóne C platí 3. stupeň ochrany⁴.

Zóna D

Zaraďujeme tu časť EFP 7 – Antropogénne biotopy.

¹ § 16 zákona č. 543/2002 Z. z. o ochrane prírody a krajiny.

² § 2 písm. x) Zákona č. 326/2005 Z.z. o lesoch.

³ 15 zákona č. 543/2002 Z. z. o ochrane prírody a krajiny.

⁴ § 14 zákona č. 543/2002 Z. z. o ochrane prírody a krajiny.

Ide o časti územia národného parku, ktoré predstavujú zastavané územia obcí na území národného parku s prevažujúcou funkciou mimo výrazných záujmov ochrany prírody, kde prírodovedne a ochrannárske cenné plochy absentujú alebo sú zastúpené minimálne. Cieľom ochrany je limitovaný rozvoj území bez narušenia charakteristického vzhľadu krajiny. V zóne D platí 2. stupeň ochrany podľa § 13 zákona č. 543/2002 Z. z.

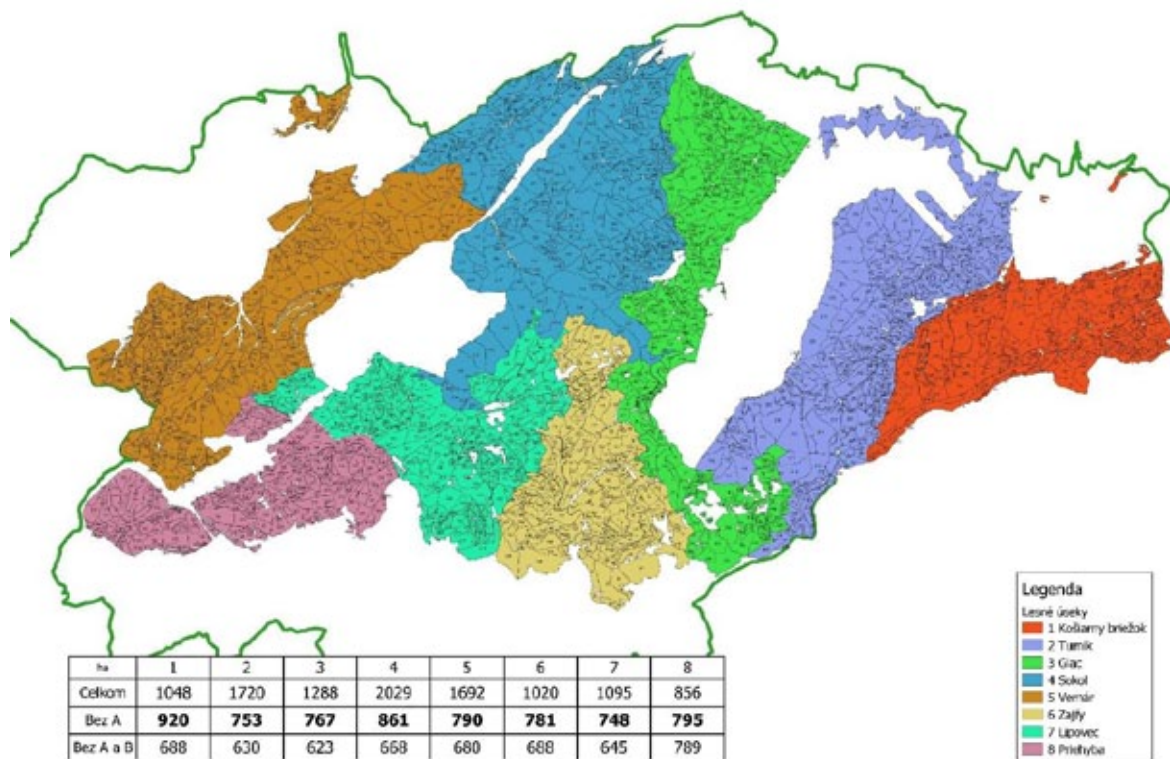
Starostlivosť o ekosystémy

Organizačná štruktúra

Na zabezpečovanie úloh a plnenia cieľov boli na novej Správe NP Slovenský raj zriadené 4 odbory a kancelária riaditeľa s celkovým počtom 48 pracovných miest.

Odbor starostlivosti o ekosystémy zabezpečuje plánovanie, realizáciu, kontrolu a evidenciu manažmentových opatrení vrátane strategického rozvoja na zdelimitovanom území o výmere takmer 11 tisíc hektárov. Odbor pozostáva z 19 zamestnancov. Z toho je 6 zamestnancov v referentskej pozícii vrátane vedúceho odboru, traja zamestnanci v pozícii vedúcich ochranných obvodov Smižany, Hrabušice a Ladová a zároveň v pozícii odborných lesných hospodárov. Osem zamestnancov je na pozícii vedúcich lesníckych úsekov a dvaja zamestnanci v kategórii „R“. Pestovná a ťažbová činnosť vrátane údržby infraštruktúry je zabezpečovaná najmä externými dodávateľmi. Organizačnú štruktúru celej Správy NP dotvárajú odbory : Ochrany prírody a krajiny (8 zamestnancov), Vonkajších vzťahov (11 zamestnancov, z toho 8 strážcov), Ekonomiky (4 zamestnanci) a Kancelária riaditeľa (5 zamestnancov).

Dôležitým systémovým nastavením smerujúcim ku skvalitneniu starostlivosti o ekosystémy bolo zoptimalizovanie výmer lesníckych úsekov (pozri obr. 1) na priemernú výmeru jedného úseku o veľkosti 676 hektárov súčasnej zóny C.

Obrázok 1. Prehľad výmery lesných úsekov

Figure 1. Overview of the area of forest sections

Procesné nastavenie

Vzhľadom na komplikovanosť procesu vzniku samostatnej správy NP s právnou subjektivitou a súčasne aj delimitácie 17 pracovníkov od Lesov SR od 1. apríla 2022 bolo a ešte stále je nevyhnutné nastavenie procesov v oblasti materiálno technického zabezpečenia pracovísk v oblasti informačných technológií- softvéru (lesnícky, ekonomický), hardvéru, motorových vozidiel, kancelárskych priestorov. Následnou etapou delimitácie je stále prebiehajúce nastavenie interných predpisov, smerníc, zmluvných vzťahov, verejného obstarávania, registračných úkonov, zabezpečenie komunikácie a migrácie dát s mnohými organizáciami a inštitúciami, sfunkčnenie agendy na úseku personalistiky, bezpečnosti práce, ochrany majetku, financovania, užívacích práv, poskytovania služieb a predaja produktov a zabezpečenie podnikateľskej činnosti, prevádzky či plnenia hlavných úloh vyplývajúcich zo štatútu Národného parku a platnej legislatívy.

Lesnícke činnosti

Mimoriadny význam dostávajú lesnícke činnosti, ktorých realizácia je ovplyvňovaná širokým spektrom faktorov. Ide najmä o zohľadňovaním nárokov a záujmov v oblasti turizmu, využívania lesov verejnou, poveternostnými podmienkami, obmedzeniami z titulu záujmov ochrany prírody, dostupnosti environmentálne vhodných technológií a pod. Z úrovne zostávajúceho disponibilného ročného etátu cca 30 tisíc m³ je zámerom zníženie ťažby zhruba o 2/3 a dôsledné uplatňovanie prírode blízkeho hospodárenia. Uvedené faktory spolu s dôrazom na zvyšovanie kvality realizovaných opatrení a udržiavanie a zlepšovanie stavu biotopov logicky stupňujú nároky na lesnícky personál a tiež externých dodávateľov napriek poklesu celkového objemu ťažby dreva. Od personálu sa preto očakáva nielen štandardné plnenie úloh v oblasti pestovania, ťažby a ochrany lesa, ale predovšetkým komplexné prepojenie hospodárskych zásahov na konečný stav a kvalitu biotopov po každom vykonanom zásahu. V oblasti dodávateľov prác najmä v ťažbovej činnosti je uprednostňované maximálne možné využitie animálnej sily – kónských záprahov, a sortimentovej metódy s vylúčením pohybu techniky po porastovej ploche a tiež je žiadané použitie ľahkých lanoviek. Z uvedených dôvodov je preto v rámci štandardizácie lesníckych postupov zavedený toho času protokolárny systém (časom digitalizovaný) posudzovania kvality vykonávaných lesníckych činností a stavu JPRL so zameraním na stav lesnej cestnej siete, odvozných miest, odvodňovacích a vodozádržných objektov, poškodenia ostávajúceho porastu, erózie, dynamiky obnovy, vitality rastových fáz lesa, stavu hospodársko-úpravníckych náležitostí, špecifických zložiek JPRL vo vzťahu k ekológii, ekonomike, infraštruktúre, vrátane navrhovaných opatrení na udržanie resp. zlepšenie stavu biotopov. Z kvalitatívnej podstaty stavu lesa je momentálne nastavovaný dlhodobý systém motivácie a odmeňovania zamestnancov. Vo vzťahu k jednotlivým zónam národného parku je akceptovaná tendencia utlmenia obnovných ťažieb a naopak posilnenie zásahov v predrubných porastoch doposiaľ pestovaných konceptom tzv. lesa vekových tried so zámerom zmeny vytvárania diferencovaných porastových prírode blízkych štruktúr. Aj keď Národný park Slovenský raj už zonáciu od r. 2015 má, čaká nás v najbližšom období jej zosúladenie s dnes platnou legislatívou (najmä zákonom o ochrane prírody), čo predpokladá navýšenie areálu zóny A a B.

Záver

Osamostatnením správy územia Národného parku Slovenský raj došlo k výraznému zníženiu závislosti obhospodarovateľa lesa na predaji dreva, čo vytvára vhodné podmienky pre diverzifikáciu príjmov, zvyšovanie úrovne a kvality spravovania územia, efektívnejšie poskytovanie ekosystémových služieb, dobudovanie prvkov infraštruktúry, zlepšovanie odolnostného potenciálu lesov, efektívnejšie poskytovanie a využívanie ekosystémových služieb, posilňovanie podnikateľského prostredia v oblasti turistického ruchu a v konečnom dôsledku zvyšovania kvality života obyvateľov žijúcich na území NP. Nevyhnutným, kľúčovým systémovým opatrením pre dosiahnutie týchto cieľov bola hneď v úvode optimalizácia výmery lesníckych úsekov a v nadväznosti na ňu pokračuje proces nastavenia efektívnej-

šieho využitia pracovného času zamestnancov, nastavenie správneho a procesného riadenia vrátane motivácie a kontroly. Dôležité je tiež zabezpečenie toku financovania a investovania do starostlivosti a kvality ekosystémov, infraštruktúry a ľudských zdrojov vrátane efektívnej a konštruktívnej komunikácie s dotknutým obyvateľstvom najmä na úrovni regiónu.

Literatúra

Programu starostlivosti o Národný park Slovenský raj na roky 2016 – 2025

Štatút Národného parku Slovenský raj

Programy starostlivosti o lesy pre LC Telgárt, Hrabušice, Ladová, Vernár, Smížany

<https://www.npslovenskyraj.sk/>

Interné materiály a analýzy Správy NP Slovenský raj

Adresa:

Ing. Michal Tomčík

Správa Národného parku Slovenský raj so sídlom v Spišskej Novej Vsi, Štefánikovo námestie č. 9,
SK – 052 01 Spišská Nová Ves, e-mail: michal.tomcik@npslovenskyraj.sk; tel: +421 948 323 722